Kalapis Zoltán

SAJTÓTÖRTÉNETÜNK FEJEZETEI ÉS DÁTUMAI 1848–1945

A kezdet

A mi vidékünkön – az Osztrák–Magyar Monarchia egykori déli részén – csak a XIX. század első felétől vannak meg az anyagi és szellemi feltételek a magyar hírlapirodalom befogadására illetve megteremtésére és önálló fejlődésére. Ekkorra (1830–40-ig) a reformkor derekán már kialakult az anyanyelvi tájékoztatást igénylő polgári olvasóközönség vékony rétege a megyeközpontokban és a postakocsi-járatok mentén fekvő mezővárosokban. A pesti, pozsonyi, esetleg a bécsi lapok előfizetői a táblabírák, jegyzők és egyéb megyei tisztviselők, a birtokosok, uradalmi ügyészek és gazdatisztek, ügyvédek, tanítók, tisztiorvosok és vízimérnökök sorából kerültek ki. Olykor a könyvtár, a levéltár, meg a különféle egyletek címére érkeztek a kiadványok, amelyek akkoriban kezdtek teret hódítani. 1831-ben megalakult az eszéki Magyar Olvasótársaság, 1832-ben a zentai Nemzeti Olvasó Társaság, 1833-ban a becskereki kaszinó és a szabadkai olvasótársaság, 1837-ben, az alsókubini tanítói nevelőtársaság, az eszéki és a zombori kaszinó, 1840-ben a szabadkai kaszinó, 1842-ben az újverbászi olvasóegylet, 1844-ben a zombori Magyar Olvasókör, 1845-ben a cservenkai kaszinó. Ezek egy korabeli megfogalmazás szerint „a szebb társasélet eszközlői, a közértelmesség kifejtői" voltak, de ide érkeztek a lapok is, s adták őket kézről kézre.

Erre az időszakra esnek a nyomdaalapítások is: 1844-ben a császári pátens engedélyezte Bittermann Károly szabadkai nyomdájának felállítását; Nagybecskerekre 1842 januárjában, egy aradi „könyvnyomtató intézetet" próbáltak meg áthelyezni, de ez a kezdeményezés a helytartótanács ellenállásába ütközött, úgyhogy a nyomda-felállítás szabadalmát csak 1847-ben nyerte el Pleitz F. Pál.

E két műintézet, a szabadkai Bittermann és a becskereki Pleitz nyomda volt a XIX. század folyamán a vajdasági magyar s részben a német sajtó „bölcsője". A cirill betűs folyóiratok, lapok nagyobbrészt Bécsben, később Pesten, Temesváron és Újvidéken készültek.

Az első vajdasági magyar újság Szabadkán jelent meg 1848 novemberében

Honunk Állapota címmel. A Bittermann nyomdában készült, szerkesztője Szép Ferenc, a Teréz-templom segédlelkésze volt. A „hetente egyszer, pénteken" megjelenő lap – Szalády Antal A magyar hírlapirodalom statisztikája 1780–1880-ig című munkája szerint –, „keletkezett 1848. november 3-án. Megszűnt 1849. január 5-én a 10. számmal". Szabadka monográfusa, Iványi István viszont öt megjelenési időpontot említ (1848. november 27., december 7., 15., 22. és 1849. január 8.), azzal a megjegyzéssel, hogy „több számot nem ismerek".

A lap egyetlen eddig ismert példányára – az 1848. december 15-i számra –, Magyar László, a Szabadkai Történelmi Levéltár munkatársa bukkant rá a Magyar Országos Levéltárban. Kuluntsits István polgármester mellékelte egyik jelentéséhez, amelyben értesítette a belügyminisztériumot, hogy a városban a „mellékelt formátum szerint december hó elejétől megjelenő röpív kiadatni szokott".

Ahány forrás, annyi adat. A Honunk Állapota kapcsán felmerülő tisztázatlan kérdésekre – a megjelenés és megszűnés időpontja, az egyes számok tartalma stb. –, majd csak a további kutatások adhatnak megnyugtató választ. Annyit azonban elmondhatunk, hogy a sajtószabadság kivívása, a cenzúra eltörlése után gomba módra szaporodó lapok sorába tartozott. „Amíg 1848 márciusa előtt: 33 magyar, 19 német, 3 román, 2 szlovák és 2 szerb nyelvű lap jelent meg Magyarországon, összesen tehát 59 – írja Fülöp Géza Sajtótörténet, sajtóismeret című könyvében –, addig 1848-ban további 32 magyar, 43 német, 3 román, 5 szlovák, 2 szerb és 1 horvát, azaz összesen 86 új időszaki sajtótermék csatlakozott a meglevő 59-hez." Ezek túlnyomórészt forradalmi sajtótermékek voltak, a nagy horderejű változások hangján szólaltak meg, olvasóikat a forradalom vívmányainak elfogadására majd a szabadságharcra mozgósították. Ilyen volt a Honunk Állapota is, s akár a többinek, ennek megjelenése is a hadihelyzettől függött. Két hónappal megszűnése után 1849. március 1-jén, egy másik lépett helyébe a Közlöny kivonata címmel, ugyancsak Szép Ferenc szerkesztésében, amely a kormány hivatalos szócsövének, a Közlönynek rövidített cikkeit, tudósításait és híreit hozta „a lap hiányok pótlására", mint ahogy ezt alcíme is jelezte. Öt száma jelent meg, egy példánya sem maradt fenn.

A szabadságharc bukásával megszűntek a forradalmi újságok; a friss tavaszi légáramlás után zord őszi szelek következtek. A Bach-korszak, a provizórium nem kedvezett a lapalapításoknak, a császári uralom hordozói szinte rettegtek attól, hogy egy új lappal esetleg az elfojtott negyvennyolcas eszmék újra utat találnak a nyilvánosság felé. Vidékünkön is sok akadály gördült a sajtó természetes fejlődése elé. Így aztán a Honunk Állapota után több mint két évtizedig nem jelent meg egy magyar újság sem. Kedvezőbb feltételek a hírlapirodalom továbbfejlődésére csak az 1867-es kiegyezések után jöttek létre.

1871. január 1-jén jelent meg Szabadkán a Bácska című „vegyes tartalmú heti közlöny", amely a Honunk Állapota után az első újság volt ezen a tájon. „Általános volt az óhaj, s most is az, hogy legyen Szabadkán egy lap, mely képviselje érdekeit a közművelődés terén!..." – írta a lap az első szám Tájékoztatásul t. olvasóinkhoz című vezércikkében.

Nem sokkal később, 1871. május 31-én megindult a második hetilap is Bácskai Híradó címmel, s ettől kezdve Szabadkának mindig legalább két hetilapja volt, de olykor három-négy is. Ezek nagyrészt rövid életűek, a helyi politikai harcok függvényei voltak. A kiegyezéssel ugyanis elszaporodtak a pártok, amelyek a kiegyezés ellen vagy mellett foglaltak állást, de voltak olyanok is, amelyek a nagy választóvízen át próbáltak hidakat építeni. A szociális kérdésekkel, osztályszempontokkal csak 1880-tól, a Magyarországi Általános Munkáspárt illetve 1890-től a Magyarországi Szociáldemokrata Párt megalakulásától kezdtek behatóbban foglalkozni a politikai életben.

A hetvenes években a polgári pártok hazafiaskodó és nemzetieskedő jelszavakkal ádáz küzdelmet vívtak a képviselői mandátumért meg a polgármesteri hivatalért – a helyi hatalomért. A lapokat is rendszerint a választások előtt alapították, a kiadás költségeit a pártkasszából fedezték, a szerkesztők, az újságírók a párthívek sorából kerültek ki – a gimnáziumi tanárok, a városi hivatalnokok közül. Ezek az újságok a választások után gyakran megszűntek, olykor még győzelem esetén is, ha nem kellett tartani az ellenzéktől. Az ellentétek azonban sohasem simultak el, s így mindig volt legalább két politikai hetilap Szabadkán, néha több is. Ennek a kornak részletes képét Kolozsi Tibor rajzolta meg a Szabadkai sajtó (1848–1919) című könyvében. Elegendő, ha csak említést teszünk néhány hosszabb életű vagy jelentősebb hetilapról: Szabadka (1873–1875), Szabadkai Közlöny (1876–1906), Gazdasági Közlemények (1877), Szabadka és Vidéke (1877–1879), Szabadkai Ellenőr (1879–1881), Bácskai Gazdasági Közlöny (1879–1880), Bácskai Hírlap (1880–1881), Bácskai Közlöny (1880–1882), Bácskai Ellenőr (1881–1904), Szabadság (1883–1896), Szabadkai Hírlap (1886–1889), Közvélemény (1886–1889), Néplap (1887–1890), Ellenzék (1888–1889), Bácskai Szemle (1893), Bácsmegye (1902–1919).

Egy közelgő választás szükségletei hozták létre az első szabadkai napilapot is, a Bácskai Naplót, 1896. október 4-én. Mindössze 24 napot élt, október 28-án szűnt meg. Bár az első számban közölt előfizetési felhívásban „pártoktól és egyénektől függetlennek" hirdette magát, írásaiból viszont egészen nyilvánvaló volt, hogy a kormánypárt szabadkai korifeusait támogatta. A választások után a szegedi kiadó csődöt jelentett, s nem fizette ki sem a nyomdai számlákat, sem az újságírói tiszteletdíjakat. Dr. Csillag Károly főszerkesztő, aki később majd nagy szerepet fog játszani Szabadka sajtóéletében, ezt írta az utolsó számban: „... szerkesztőség és közönség egyaránt áldozata egy ember vastag könnyelműségének... Most pedig, midőn megjegyezzük, hogy a kiadó által a fővárosból ideédesgetett munkatársunk díjazását a saját zsebünkből teljesítettük, nincs más hátra, mint bocsánatot kérni attól a közönségtől, amely bennünket bizalmával megtisztelt."

Dr. Csillag Károly nevéhez még egy szabadkai napilap, a Bácskai Hírlap elindítása is fűződik. „A Bácskai Hírlap megalapítói még nem mondtak le arról a meggyőződésről, hogy Szabadkán, mint Bács-Bodrog vármegyének természetes központjában egy, úgy a város, mint a megye érdekeit felölelő lapot lehet és kell megteremteni", – hirdette az első szám beköszöntőjében. Ez az újság 1897. október 3-án indult, eleinte hetente négyszer: hétfőn, szerdán,

pénteken és vasárnap jelent meg, 1902. április 6-ától pedig hetente hatszor, azaz ekkor vált igazi napilappá. 1921-ben szűnt meg.

Szabadkán még a következő napilapok jelentek meg: Bácskai Újság (1899–1900), Bácskai Friss Újság (1901), Szabadkai Friss Újság (1901–1921), Bácsmegyei Napló (1903–1941), Függetlenség (1906–1908 és 1910–1913), Bácskai Napló (1907–1923), Délmagyarország (1909). Ezek közül a Szabadkai Friss Újság és a Bácsmegyei Napló volt hosszabb életű. Az előbbi húsz évig jelent meg, az utóbbi, a Napló pedig 38 évig.

Ez idő tájt nemcsak a politikai és a „vegyes tartalmú" heti- és napilapok terjedtek el Szabadkán az akkori Magyarország harmadik legnagyobb városában – Budapest és Szeged után –, hanem a szaklapok, a szakmai közlönyök, a szórakoztató és művelődési újságok is. 1885 és 1895 között jelent meg az Achilles nevű időszaki sportlap, 1885–86 között a Tanügyi Lapok, 1896–97 között az Iparosok Lapja, 1902–1904 között a Jogélet, 1911–1914 között a Színházi Újság. 1904 végétől 1906 elejéig Bácsország címmel került az olvasó elé az első „megyei képes lap" is, amelynek élén a szabadkai újságírás úttörője – dr. Csillag Károly állt.

A sajtónak ez a már többször is emlegetett érdemes munkása azonban nem az egyedüli nagy név Szabadka sajtóéletében. Egy egész sereg szerkesztő, újságíró, külső és belső munkatárs fémjelzi az itteni hírlapirodalom nagykorúsodását. Közülük: Rácz Vilmos, Sztoczek Károly, Dugovich Imre, dr. Blau Géza, dr. Havas Emil és dr. Fenyves Ferenc neve emelkedik ki. Külön figyelmet érdemel Braun Henrik, a Bácskai Hírlap szerkesztője, akinek keze alatt az újságírás és az irodalom nem egy későbbi nagysága bontogatta szárnyait, köztük Kosztolányi Dezső, Csáth Géza, Somlyó Zoltán, Vukov Lukács és Gyóni Géza. A tárcaírók közül Papp Dánielt, a „legbácskaibb auktort" és Milkó Izidort, a csevegő „irrmodoráról" ismert szerzőt említjük.

A XIX. század utolsó és a XX. század első két évtizedében tehát pezsgő sajtóélet alakult ki Szabadkán, zömmel tanyán élő lakosságának viszont mindössze egyharmada jutott el az olvasni tudás szintjére, a magyar anyanyelvűeknek pedig csak 22 százaléka. S mégis ebben a korszakban – Kolozsi Tibor: Szabadkai sajtó (1848–1919) című könyvének adatai szerint – 130 magyar nyelvű lap és folyóirat jelent meg. Ezt a tarka képet még mintegy 20 horvát és szerb nyelvű lap egészítette ki, ezek közül a legjelentősebb a Subotički glasnik (1873–76), a Bačvanin (1884–93), a Neven (1884–1914), a Subotičke novine (1893–98) és a Naše novine (1907–1918).

*

Ugyanekkor Bánátban is kialakult egy fontos hírlapírói központ: Nagybecskereken, a mai Zrenjaninban. Itt a fejlődés azonban más irányú, nem a lapok sokasága és sokrétűsége jellemezte, hanem egy hosszú életű, folyamatosan megjelenő lap, a Torontál. Minden sajtótörténetileg fontos esemény ennél a lapnál játszódott le, minden előrehaladás hozzáfűződött.

A Torontál 1872. április 4-én indult, szerkesztője és tulajdonosa Balás Frigyes a Pesti Napló egykori tárcaírója, a Hölgyfutár volt szerkesztője, több re-

gény és színmű szerzője lett. Jóllehet magánvállalkozás volt, a lap kezdettől fogva élvezte a megye és a Pleitz nyomda támogatását, 1876-tól pedig a vármegyei közigazgatási bizottság hivatalos közlönye lett. Ettől kezdve még jobban az adott politikai viszonyok függvényévé vált. A régi Torontál a nábobok megyéje volt, a Deák-párti birtokos osztály erősen kézben tartotta a vármegyét, így a sajtó is a kijelölt keretek között mozoghatott, amely néha szellős átjárónak, néha kemény falnak bizonyult.

1892. január 30-án a Torontál formálisan független politikai sajtószervként, valójában továbbra is a megye védőszárnyai alatt áttért a napi megjelenésre. Az átalakulás egyik szorgalmazója és kezdeményezője Rónay Jenő alispán, a lap közíró munkatársa volt. Ő felismerte, hogy az alispáni rendeletek így juthatnak el mindennap gyorsan és olcsón a főszolgabírókhoz.

Ismertebb szerkesztői közé tartozott Lauka Gusztáv (1882–1892), dr. Brájjer Lajos (1892–1908) és Somfai János (1908–1917). Sok kiemelkedő külső és belső munkatársa is volt a lapnak, közülük megemlítjük: dr. Szentkláray Jenőt, dr. Stassik Ferencet, Scossa Dezsőt, Menczer Lipótot, Streitmann Antalt, Sz. Szigethy Vilmost, Borsodi Lajost meg id. Bartók Bélát, a zeneszerző édesapját.

A Torontál volt az első magyar nyelvű napilap, a mai vajdaság területén! De elsősége nemcsak ilyen szempontból tekinthető kivételesnek – igen életerősnek is bizonyult. Szinte zavartalanul jelent meg évtizedeken át, teljes ellentétéként a szabadkai gyakorlatnak. Csak 1944-ben szűnt meg 72 évi folyamatos megjelenés után, ebből 52 évet napilapként működött.

A Torontál tehát nemcsak az első magyar nyelvű napilap volt ezen a tájon, hanem a leghosszabb kort megérő újság is!

Elbírálása sajnos nincs összhangban hírlapirodalmunkban betöltött szerepével. A magyar sajtó történetének 1985-ben megjelent II. kötete, amely az 1848–1892-es időszakot öleli fel, még csak említést sem tesz róla, pedig vidékünk sajtótörténetét külön fejezet tárgyalja. „Arad és Temesvár sajtóviszonyainak szembetűnő vonása a folyamatosan megjelenő hírlapok magas száma – áll a sajtótörténetben. A század közepén indult napilapok mindegyike megérte a századfordulót! A hírlapok fennmaradását, működési körét, irányvonalát a helyi társadalom polgárosultságának magas foka, bonyolult nemzetiségi összetétele és az ezekre sajátosan reflektáló helyi politika határozta meg." A megállapítás találó, de a szöveg íróinak látóköréből kiesett az Arad–Temesvár vonaltól a Tiszáig terjedő terület. Teljesebb és árnyaltabb lett volna a kép, ha befogják a mai jugoszláviai Bánátot s benne Nagybecskereket és lapját, a Torontált, amely egy hónappal előbb jelent meg a sajtótörténetben emlegetett temesvári Temesi Lapoknál.

A mai Bánát területén egyébként, 1851–1918 között, Németh Ferenc még publikálatlan adatai szerint, 40 lap jelent meg német, magyar, szerb, román és szlovák nyelven. Az eddigi kutatások nyomán 19-et tartanak számon.

A két nagyobb sajtóközpont, Szabadka és Nagybecskerek mellett még számos bácskai és bánáti városban jelentek meg újságok, főleg hetilapok. Így Zentán a Zentai Figyelő (1875), Törökkanizsán a Tiszavidéki Lapok (1876), Kikindán a Kikindai Közlöny (1880), Versecen a Délvidéki Nemzetőr (1886), Pancsován a Pancsova és Vidéke (1892).

Zomborban Ipar címmel jelent meg az első újság (1865), majd ezt követte a Bácska (1878–1914), a Zombor és Vidéke (1881–1901 és 1905–1918), a Zombori Hírlap (1893–1897 és 1907–1912), a Bácsmegyei Független Hírlap (1903–1905), a Bácsmegyei Függetlenség (1907–1915). A Bács-Bodrog vármegye Történelmi Társulatának évnegyedes „Évkönyv"-e 1885-től 1918-ig jelent meg.

Dudás Ödön helytörténész 1878-ban Pacséron szerkeszt, Szabadkán nyomtat egy évnegyedes kiadványt, a Bács-Bodrogot, „A helytörténelem, népismeret, statisztika és a régészet köréből", saját kiadásában. Másfél évig élt.

Újvidék első magyar újságja az Újvidék volt, első száma 1878-ban jelent meg, az utolsó 1908-ban, utána következett néhány jelentősebb heti- és napilap, úgymint az Újvidéki Hírlap (1891–1905), a Bácsmegye (1900–1919), az Újvidéki Újság (1901), a Határőr (1905–1914) és az Újvidéki Napló (1909–1918).

A Milana Bikicki–Ana Kaćanski féle újvidéki sajtóbibliográfia 1824–1918 között 152 sajtóterméket jegyzett, ebből 25 magyar, 9 német és 3 szlovák nyelvű volt, a többi szerbhorvát.

Hogy a kép teljesebb legyen, megemlítjük, hogy az itteni szerb lapok jóval a magyar lapok előtt jelentek meg, de megelőzték sok tekintetben a nagyobb délszláv központokat is. Jovan Skerlić az Omladina i njena književnost (Az ifjúság és irodalma) című könyvében írja, hogy „1863-ban Újvidéken kilenc szerb lap jelent meg... ugyanakkor Belgrádban nincs négynél több , s ezek is hivatalos vagy félhivatalos közlönyök, Zágrábban pedig hat van. A XIX. század második felének elején 56 különféle szerb újság jelent meg, a magyar és német lapok száma pedig csak négy". A legfontosabb időszaki kiadvány, a Letopis Matice srpske, amely 1826-tól 1864-ig Pesten jelent meg, 1864-től napjainkig pedig Újvidéken jelenik meg.

Fontosabb lap volt a Serpska pčela (1838–1840), Bačka vila (1841–1845), Vestnik (1848–1849), Južna pčela (1851–1852), Srbski Dnevnik (1852–1864), Sedmica (1852–1858), Javor (1862–1863), Srbobran (1861–1867), Danica (1860–1872), Napredak (1863–1869) és különösen a Zastava, amely 1867–1914 és 1918–1929 között élt.

1872-ben megjelent a Jednakost (Egyenlőség) című első szerb szocialista lap is, amelyet Svetozar Marković közreműködésével Đoka Mijatović szerkesztett. Ezt 1878-ban a Straža (Őrség) követte: az első szocialista folyóirat a Balkánfélszigeten.

Az első világháború idején a szerb lapok nem jelentek meg.

Az itteni szerb sajtótörténet korszakokként részletesen fel van dolgozva, az érdeklődők e szakmunkákból bőségesen tájékozódhatnak az akkori állapotokról.

A szabadságharc leverése után a német nyelvű lapok hosszú sorát a Nagybecskereken 1851. január 4-én megjelenő Wochenblatt, a 4. számtól Gross-Becskereker Wochenblatt nyitotta meg. Újvidéken 1857. április 4-én megjelent a Neusatzer Kreisblatt, amely 1865-től Neusatzer Lokalblatt, 1877-től pedig Bács-Bodrogher Presse néven jelent meg. Versecen 1867-től hagyta el a sajtót a Die Nera című hetilap. Pancsován 1869-től a Banater Post, Kikindán pedig 1874-től a Gross-Kikindajer Zeitung.

Az első világháború befejezésével, az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásával, a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság megalakulásával (1918. december 1-jén) merőben új helyzet állt elő az itteni magyarság életében, ami természetesen a sajtó további fejlődésére is rányomta bélyegét, egy új fejezetet nyitott. Valójában ettől a dátumtól számolhatjuk a jugoszláviai magyar sajtó kezdetét, önálló életét. Amiről az eddigiek során szóltunk, azok sajtótörténetünk előzményei voltak, más adottságok közt született hagyományok.

A kisebbségi létből kinövő új lapok helyzete nem volt rózsás, de azoké sem, amelyek a régi Jugoszlávia elnyomó politikájának feltételei között módot találtak a továbbélésre. Rossz anyagi körülmények között tengődtek, meg aztán az itteni szellemi erők teherbírásának foka is alacsony volt. Már azért is, mert Budapest sűrű hajszálerein évtizedeken át felszívta a tehetségeket, az optálásokkal, a kiutasításokkal pedig újabb hézag keletkezett. Az ideiglenes tilalmak, kényszerű szünetek ellenére is feléledt a hírlapirodalom, öt napilap is indult: három újszülött és két továbbélő.

Újvidéken 1920-ban megjelent a Délbácska, Szabadkán a Hírlap és a Bácsmegyei Napló, Nagybecskereken a Torontál és a Közakarat.

„Igen érdekes összehasonlítást tehetünk – írja Kolozsi Tibor a Szabadkai sajtó, 1919–1945 című könyvében –, ha egymás mellé állítjuk az akkori idők, azaz a húszas évek három vezető vajdasági napilapját: a Bácsmegyei Naplót, a Hírlapot és az újvidéki Délbácskát, a Reggeli Újság elődjét. Ebben a hármasban a Hírlap a határrevízióra vágyó nacionalista magyarok törekvéseit képviselte, a Délbácska a konzervatív beállítottságú magyarok lapja, s ezt az irányzatot a Reggeli Újság is követte a későbbi időkben, klerikális irányítással, a Bácsmegyei Napló viszont a polgári demokratikus értelmiség lapja volt és sokszor éppen ezért zsidó lapnak is bélyegezték a jobboldali körök."

Az általános képből ezúttal is kimaradt Torontál, ingadozott a demokratikus és a jobboldali irányzat között, végül is az utóbbi felé hajlott jobban.

Az ötödik egy egészen kivételes, rövid életű újság volt, az ugyancsak Nagybecskereken megjelenő Közakarat – az első kommunista napilap Vajdaságban, harmadik az országban. Az októberi forradalom és a Magyar Tanácsköztársaság hatására elindult forradalmi hullám hozta létre, a becskereki munkások filléreiből alapították meg. Első száma 1920. január 18-án, az utolsó pedig január 24-én jelent meg.

Egy hetet élt tehát, hat száma hagyta el a sajtót.

A formális laptulajdonos Binder József szabómester, a Szociáldemokrata Párt becskereki szervezetének illetve az egyesülési kongresszus után a Kommunista Párt elnöke volt. Az újság valójában párttulajdon, anyagi gyámolítója és szellemi irányítója egy lapbizottság volt, amelynek élén Köves-Klits Pál, a Munkás Betegsegélyző és Balesetbiztosító Pénztár választott tisztviselője állt, tagjai pedig: Binder József pártelnök, Mihajlo Kostić, párt- és szakszervezeti titkár, Benkő Péter, a vasasok titkára, Kiss Péter, a párt- és szakszervezeti vezetőség tagja és Hermál József, a magánalkalmazottak és kereskedelmi alkalmazottak szakszervezetének titkára.

A főszerkesztői tisztet Szüszner Kálmán töltötte be, a lap vezető újságírója pedig Kun György magyarországi emigráns volt, akit a lap betiltásakor kiutasítottak az országból. Ő írta többek között a Közakarat lángoló vezércikkeit is. „Ássa sírját a kapitalizmus – áll az első szám vezércikkének első bekezdésében –, Recseg-ropog a régi osztályállam minden épülete, s az összedűltek helyére nekünk kell új fundamentumot lerakni..." A szenvedély, a túlfűtött hangnem tör fel valamivel lejjebb is a következő szaggatott mondatokból: „Tömörüljünk! Szervezkedjünk! Ez legyen a program! Cél: a jövő társadalma. Ezért jött létre lapunk, ezt akarjuk szívetekben erőssé tenni..." A lap azonban nemcsak általános jellegű, propaganda célzatú cikkeket írt, hanem keményen védte a munkásság közvetlen érdekeit is, éles hangnemben támadta a kizsákmányolás konkrét formáit és hordozóit: a hadimilliomosokat, az árdrágítókat, a népnyúzókat.

Az új állam nem sokáig hagyott kétséget afelől, hogy kinek az oldalán áll: belügyminiszteri rendelettel tiltotta be a Közakaratot. Az újság fennmaradt példányait még évek múltán is feltüntették a letartóztatott kommunisták irataihoz csatolt bűnjeljegyzékben.

Örökébe egy hetilap lépett: a Szervezett Munkás. Kiadója a Jugoszláviai Szövetségi Szakszervezeti Tanács volt. Hivatalos közlönyeként 1923. január 6-ától Belgrádban jelent meg, 1925-től pedig Szabadkán újraindult. Címzetes szerkesztői voltak, de a tényleges főszerkesztő Szabadkán Haraszti Sándor volt, a pécsi emigránsok egyike, akit kortársai „elméletileg a legképzettebb és legtekintélyesebb, kialakult szocialista világnézetű" egyéniségnek tartottak. Munkatársai közé tartozott Cseh Károly, Somogyi Pál és Herceg János is.

A Szervezett Munkást 1929-ben a királyi diktatúra bevezetése után tiltották be.

*

A január 6-i diktatúra nemcsak a munkássajtót sújtotta, hanem a polgári lapokat is érintette. Ekkor tiltották be Szabadkán a jobboldali Hírlapot. A Délbácska Reggeli Újságra változtatta nevét, a következő évben követte példáját – egy belgrádi lap támadása után – a szabadkai Bácsmegyei Napló és a becskereki Torontál. Az előbbi a Bácsmegyei jelzőt hagyta ki a címből, az utóbbi Híradóra változtatta nevét. A diktatúra bevezetése után ugyanis eltörölték a közigazgatás minden régi intézményét, s így a két lap címében sem maradhatott meg a régi megyei elnevezés. „...A Napló nevében a Bácsmegyei szó nemcsak anakronizmus, hanem – ezt most tapasztaltuk – félremagyarázásra is ad alkalmat", – így jelentette be a Napló 1930 márciusában a címváltozást.

A Napló volt egyébként a két háború közötti jugoszláviai magyar sajtó legszínvonalasabb terméke – a legjobban megírt és szerkesztett újság, amit az itteni hírlapirodalom eddig fel tudott mutatni, s a leghaladóbb is a polgári lapok közül.

Deklarált szándéka volt, hogy „a pártoktól függetlenül szolgálja a jugoszláviai magyarság kulturális és gazdasági érdekeit", mégpedig a demokrácia szabta keretek között. Ennek általános elveit, a helyi adottságokból kiindulva, Jászi

Oszkár fogalmazta meg a Napló hasábjain. „A magyarság, mint nemzeti kisebbség – írta A magyar kisebbség útja című 1922. március 10-én megjelent cikkében – kizárólag őszintén demokratikus és szociális programmal szervezkedhetik és boldogulhat. Egy nemzeti kisebbség, amely nem az emberi egyenlőség megrendíthetetlen alapjára helyezkedve igényli az emberi jogokhoz tartozó nemzetkulturális szabadság érvényesülését, az önmagának mond ellent, s annak törekvései soha sikerrel nem járnak. Csak az igényelhet jogot a maga számára, és csak az igényelheti e jog zavartalan gyakorlásának a biztosítását is, aki ezt nem kiváltságképpen a maga számára igényli, hanem meggyőződésből mindenki számára követeli..."

A lap eljutott az antifasiszta álláspontig is, de ebben nem volt sem következetes, sem egyértelmű. Az a hír is járta, hogy minden kormányt alázatosan kiszolgál. Tény az, hogy egy időben állami szubvenciót is kapott. „...Abban a komplikált társadalomban, amelyben az újság készül, nem lehet egyetlen lap sem tökéletesen független. Aminthogy ember sem tökéletesen független, amíg él" – írta egyhelyütt dr. Fenyves Ferenc, a laptulajdonos főszerkesztő. A Napló viszonylagos függetlensége rendezett anyagi körülményeiből fakadt, ennek alapját pedig az olvasók teremtették meg. Az újságból hétköznaponként 15 000–18 000 példány kelt el, vasárnap ennél sokkal több.

A Napló mindenkor gyűjtőmedencéje volt a jó belső és külső munkatársaknak. A húszas évek legelején, a Pécs-Baranyai Szerb–Magyar Köztársaság bukása után sok író, újságíró is Jugoszláviába menekült, közülük többen a Naplóhoz szegődtek, és nagy szerepet játszottak a lap nagykorúsodásában. Dr. Dettre János társszerkesztője lett a Bácsmegyei Naplónak, több munkatárs ugyancsak magyarországi emigráns volt, köztük Haraszti Sándor, Godányi Zoltán, dr. Flamm József, Dr. Geleji Dezső, Diószeghy Tibor, Tamás István és László Ferenc.

Magyarországi írók is gyakran jelentkeztek a lap hasábjain tárcákkal, így Karinthy Frigyes, Kosztolányi Dezső, Benedek Marcell, Kodolányi János, Herczeg Ferenc, Móricz Zsigmond, Babits Mihály.

A Napló valóságos melegágya volt a jugoszláviai magyar újságíróknak. Hangadó hírlapírói közé tartozott Szegedi Emil, Havas Károly, Stella Adorján, Joso Šokčić, Magyari Domokos, dr. Szántó Miklós, Hesslein József, Hegedűs Béla, de itt kezdték pályafutásukat illetve vidékről kerültek a szerkesztőségbe azok közül is sokan, akik a felszabadulás után a Magyar Szóban és más tájékoztatási szervekben dolgoztak, úgymint Majtényi Mihály, Lévay Endre, Kolozsi Tibor, Sulhóf József, Bodrits István, vagy az olyan rendszeresen bedolgozó külső munkatársak, mint amilyen Kovács Sztrikó Zoltán vagy Debreceni József volt.

*

A három megmaradt napilaphoz – a Naplóhoz, a Reggeli Újsághoz és a Híradóhoz – idővel egy negyedik is csatlakozott: a zombori Friss Újság (1929–1930), illetve az Új Hírek (1930–1941).

A nívósabb hetilapok szerepét jobbára a napilapok vasárnapi számai látták

el, különösen vonatkozik ez a Napló vasárnapi számaira, de azért ideig-óráig néhány sajátos rendeltetésű lap is fenntartotta magát. A leghosszabb életű A Munka című mezőgazdasági és kisipari hetilap volt (1925–1944). A Szocialista Párt közlönye, a Munkás Újság (1928–1936) többszöri megszakítással hol Szabadkán, hol Újvidéken jelent meg Đura Hadnađev, Vértes Árpád és Bán Antal szerkesztésében.

Néhány képes-, színházi- és sportújság is indult, de egyik sem eresztett mélyebb gyökeret. Ezek közé tartozott a Revü (1926–1927), Csuka Zoltán Képes Vasárnapja (1928–1931), a Tempo, sport-, színház- és rádióújság (1931–1932), a Szöveges Színházi Hét (1932–1933), a Hétről hétre, vasárnapi magazin (1934–1935), az Alföld, képes hetilap (1935–1941), Szemle, társadalmi és kultúrközlöny (1936–1941), a Jugoszláviai Sportélet (1938–1941). Gál László Grimasz című vicc- és keresztrejtvény újságja (1935–1941) Újvidéken indult ugyan, de mindjárt Szabadkára tette át székhelyét.

A nagyobb sajtóközpontok – Szabadka, Újvidék és Becskerek –, és a már említett mezővárosok mellett a két háború között még a következő helységekben jelentek meg helyi újságok: Apatinban, Bácstopolyán, Bezdánban, Feketicsen, Gomboson, Horgoson, Mošorinban (Mozsorban), Óbecsén, Péterrévén, Temerinben és Újverbászon.

Vajdaságon kívül Belgrádban kettő (Élet és Egészség, Adventhírnök), Zágrábban (A Nép), Eszéken (Szlavóniai Magyar Néplap) és Muraszombaton (Muraszombat) pedig egy-egy lapot adtak ki.

*

A folyóiratok közül irodalomtörténeti jelentőségű a Vajdasági Írás (1928–1929) és a Kalangya (1933–1944). Mindkettőt Szenteleky Kornél szerkesztette, az utóbbit halála után még Szirmai Károly, Kende Ferenc, Radó Imre, Blazsek Ferenc, Herceg János.

Az illegalitásba kényszerített Jugoszláv Kommunista Pártnak a harmincas években is több magyar nyelvű szócsöve volt. A jelentősebbek közé tartozott az 1935-ben Topolyán indult politikai és szociális hetilap, a Népszava. „...Küzdünk szabadon, becsületesen és nyíltan a szabadságért, a fasizmus ellen" – hirdette az első szám vezércikkében. Még ugyanabban az évben Szabadkára tette át székhelyét, ahol teljesen az illegális párt irányítása alá került. Jakša Damjanov alapította, néhány névleges főszerkesztő szerepelt a lapon, de a valóságos szerkesztő Gubik Nándor, majd Cseh Károly volt. A lap szabadkai megjelenésével kapcsolatos szervezési munkákat Kizur András, a helyi pártszervezet titkára irányította, aki szellemiségét is döntően befolyásolta. A Népszava köréhez tartozott Mayer Ottmár és Simokovich Rókus, a Híd későbbi szerkesztői, továbbá Laták István és Cvetko Malušev is. A Népszavát 1936 végén betiltották. Újra megjelent 1938 szeptemberében, de már 1940 januárjában ismét lakat alá helyezték a szerkesztőséget, Jakša Damjanovot pedig internálták.

A harcos és következetesen antifasiszta publicisztika – a két háború közötti magyar sajtó sajátosságaként – egy folyóiratban talált illetve találhatott otthon-

ra: a Hídban. A folyóiratot 1934-ben alapította a szabadkai Népkör fiataljainak egy csoportja, Lévay Endre szerkesztésében, mintegy folytatva az Őrtűz (1931–1933) és a Vajdaság (1932) című ifjúsági folyóirat haladó hagyományait. 1936-tól a Jugoszláv Kommunista Párt irányítása alá került, előbb Simokovich Rókus, majd Mayer Ottmár, a szabadkai kerületi pártbizottság titkára a szerkesztője. Az átváltást követő időszakban a párt vezette átfogó, szervezett társadalmi és politikai akció része lett, elszaporodtak benne a munkásosztály és a földmunkásság nehéz helyzetét és küzdelmét bemutató szépirodalmi ihletésű munkák, társadalomrajzok, értekező írások. De a közéletnek minden más fontos területét is érintették a hidasok – a nemzeti kérdést, a kisparasztok helyzetét, az értelmiségiek problémáit. Élen járt a JKP vezette népfrontos antifasiszta mozgalmakban, ennek egyik ékes példája volt Pap Pálnak, a JKP Központi Bizottsága későbbi tagjának emlékezetes, az Ár ellen című cikke, amely 1938 végén jelent meg közvetlenül a müncheni egyezmény után, amikor a nyugati hatalmak vezető politikusai – köztük az esernyőjéről nevezetes Chemberlain angol miniszterelnök – fejet hajtottak az agresszív fasizmus előtt, s beleegyeztek Csehszlovákia megcsonkításába, megnyitva ezzel az utat Európa feldarabolására.

„Mi nem akarunk egyetérteni azokkal – írta Pap Pál –, akiknek annyira szívéhez nőtt az esernyős béke. Mi tudjuk és valljuk, hogy a világ csak pillanatnyilag az izmos butáké, s ezért nem tántorít el bennünket a hamis eszmék fergetege. Mi, igenis, úszunk az ár ellen! A butaság és a hiszékenység árja ellen, a reánk zúduló káromlások özönében is... Nem szláv, magyar, oláh bánat fogott össze... a nép nem szentesítette ezt a békét... Csak aki nem akar látni, csak aki nem akar okulni, az nem látja a sunyi álbéke mögött a még inkább épülő nagyágyúkat. Ez a béke nem a népeké, ez a háborút csináló félbéke..."

A hidasok azonban nemcsak a közelgő fasizmus veszélyét látták világosan, hanem azt is, hogy az ellene való harcot csak a népek összefogásával lehet felvenni. „A mi vallott kötelességünk, munkánk és célunk népünk gazdasági, kulturális és társadalmi emelése – írja Pap Pál az Ár ellen című cikkében –, de mindenkor és mindenütt a szláv és egyéb itteni nemzetiségekkel egyetértve. Minden nemzeti és faji gyűlöletet elvetünk. Ebben a kérdésben is az ár ellen úszunk. Ugyanúgy megvetjük a nemzeti gyűlöletet, mint a nemzetüket tagadókat... Mi hidat vertünk, amely összeköt bennünket, falu és város dolgozóit... A mi hidunkat már nem lehet lerombolni. Ezért harcolunk és győzünk, ha kell az ár ellen is."

A párt aktivistái felkarolták a Hidat, terjesztették, a társadalmi haladásért vívott harcuk eszköze és eredménye volt egyidőben. Valóságos mozgalom alakult körülötte – a levelező munkások, a tollat ragadó parasztok, az önzetlen terjesztők, az útmutatásra, biztatásra váró olvasók sokasága.

A Hidat 1940-ben betiltották. Örökébe a Laták István szerkesztette Világkép lépett, amely eredetileg képes hetilapnak indult, de átalakult folyóirattá, amikor Mayer Ottmár és Simokovich Rókus letartóztatásával megszűnt a Híd. Csak három száma jelent meg 1941 elején, a Világképnek a rövidesen bekövetkezett fasiszta megszállás vetett véget.

A Híd munkatársai nemcsak tollal harcoltak egy jobb világért, a nehéz

időkben fegyverhez nyúltak, életüket is feláldozták az ügyért. A mártír hidasok között ott találjuk a szerkesztőket, közírókat, de a szervezőket és a terjesztőket is: Mayer Ottmárt, Simokovich Rókust, Singer Adolfot, Schwalb Miklóst és Wohl Lolát Szabadkán, Kiss Ernőt Szegeden, Varga Gyulát Újvidéken, Szöllősy Boriskát Perlezen állították akasztófa alá; Pap Pált az olasz fasiszták végezték ki Dalmáciában; Scher Kató Szerbiában, Ősz Szabó János Magyarországon esett el partizánként; Ispánovics Imre a Duna bácskai partján, útban a partizánokhoz, közelharcban vesztette életét; Atlasz János, Stern Emil munkaszolgálatosként, Kovács György, Lengyel István, Szabó Géza, Szabó Mihály börtönből a frontra vezényelt büntetőszázad tagjaként veszett oda; Lőbl Iván nyomtalanul eltűnt; Cseh Károlyt, György Mátyást, Somoskövi Antalt, Sugár Miklóst, Pecze Franciskát a németországi haláltáborok nyelték el.

1941–1945

Jugoszlávia, ezen belül Vajdaság feldarabolása után a helyezkedő szabadkai Napló címe mellé tette a korábbi Bácsmegyei jelzőt, de csak egy száma jelent meg. A megszálló hatóságoknak így sem volt ínyére a lap, részben demokratikus hagyományai miatt, részben pedig, mert az akkor már érvényben levő zsidótörvények érintették a lap tulajdonosait. „A Fenyves Lajos szabadkai lakos szerkesztőségében megjelenő Bácsmegyei Napló című napilap további megjelenését beszüntetem, illetve nem engedélyezem" – áll a katonai városparancsnok döntésében. Szóbeli megindoklása szerint a betiltásra azért került sor, mert az újság „a szerb megszállók szolgálatában állt, és 23 éven át együttműködött velük..."

1941 elején Csuka János kért és kapott engedélyt az 1929-ben betiltott Hírlap újbóli elindítására, de az a vállalkozás sem elégítette ki a megszállók igényeit, úgyhogy 1941. április 2-ától Délmagyarország, illetve két száma után Délvidéki Magyarság címmel indult Szabadkán egy „keresztény politikai napilap", amely az akkori megítélés szerint már megbízható kezekbe került, s a háború végéig, 1944 őszéig szolgálta „a nemzeti ügyet", tolta Hitler hadiszekerét.

A jobbratolódás, a fasizálódás, az „új európai rend" teljes támogatása jellemzi a többi napilapot is: a becskereki Híradót, amely újra Torontál néven jelenik meg a formálisan a Nedić-féle Szerbiához tartozó, de valójában német uralom alatt levő Bánátban, az Új Hírekből átalakult zombori Délvidéket (1941–1944) és a Reggeli Újságot, amely élvezve a megszállók teljes bizalmát, megtarthatta korábbi címét is, csak az Újvidéki jelzőt helyezte elébe.

Ettől az egyre hangosabb kórustól teljesen elütő hangot szólaltatott meg néhány újvidéki illegális kiadvány – az ellenállás, a remény hangját Hitler európai erődjében. Ezek közé tartozott a kézi sokszorosítón készített kétnyelvű Vesti című közlöny, amelynek szerb kiadása 1941. július első napjaitól kezdve minden hétfőn és csütörtökön jelent meg, magyar kiadása, Hírek címmel, pedig július 31-étől, ugyancsak kétszer, a Vestivel egyidőben. A közlöny fő-

szerkesztője Nikola Petrović, a tartományi Agitprop vezetője volt, a magyar kiadásért pedig Böhm Lili felelt.

Ugyancsak az újvidéki illegális pártszervezet illetve pontosabban a dél-bácskai kerületi pártbizottság propagandacsoportjának kiadásában, amelynek élén Léderer András állt, jelent meg július elején a párt központi szervének, a Borbának egyetlen kétnyelvű száma is, amely egyebek között közölte a JKP március 22-i kiáltványát. „Jugoszlávia kommunistái, egy percig se habozzatok, hanem gyorsan készüljetek fel a nehéz harcra. Szervezeteiteket és annak munkáját idomítsátok ehhez az utolsó küzdelemhez" – áll a Borbában, illetve a Harcban. A fordítás Rákosi Hajnalka és Szász Ágnes munkája volt.

A megszálló hatóságok csakhamar rajtaütöttek a vajdasági népfelszabadító harc e központi propagandagócán, munkatársait bebörtönözték, bitófára juttatták. Ugyanez a sors várt Svetozar Marković Tozára, a vajdasági pártszervezet titkárára és Branko Bajićra, a pártbüro tagjára, akik 1942. november 15-én, az újvidéki Vojislav Ilić utca 11. szám alatti földalatti nyomdában – a forradalmi sajtó mai múzeumában – kiadták a Slobodna Vojvodina, a mai Dnevnik első számát.

Ők ketten, egy hónappal korábban – 1942. október 10-én Titónak és a JKP Központi Bizottságának címzett részletes jelentésükben többek közt az itteni kiadói tevékenységről és a tervezett kiadványokról, így a megjelenés előtt álló újságokról is tájékoztatták a népfelszabadító harc és a forradalom vezetőit. „A röpiratokat magyar, német, szlovák és ruszin nyelven jelentetjük meg, a Slobodna Vojvodinát és más fontosabb anyagokat a szerb mellett magyarul is" – közölték.

A röpiratokat Fejős Klára (1921–1943) orvostanhallgató fordította magyarra, ő szerezte be – Svetozar Marković egyik legközvetlenebb munkatársaként – az újvidéki illegális nyomda felszerelését.

A Szabad Vajdaság, azaz a Slobodna Vojvodina magyar kiadása akkor, 1942 végén, Markovićék és a nyomda lebukása miatt nem jelenhetett meg, erre majd csak két év múlva, 1944 végén, közvetlenül a felszabadulás után kerül sor. Időközben megjelentetésének csak a szándéka, a kívánsága volt meg, reális lehetősége nem. „Már 1943-ban, amikor Szerémségben újra megjelent a Slobodna Vojvodina – mondta egyik nyilatkozatában Stanka Veselinov, a háborús Agitprop tagja –, felmerült a magyar nyelvű lap kiadásának szükségessége. Akkor ott közöttünk egyedül Jovan Popović tudott magyarul, ő kiválóan ismerte a magyar irodalmat is. Az újsághoz azonban nem voltak meg a műszaki feltételeink, nem volt magyar betűnk." A magyar újság gondolata újra felmerült 1944 őszén, amikor a Slobodna Vojvodinát a felszabadult Nagybecskereken nyomtatták, és történetében először szabad utcai árusításban terjesztették. A politikai és a szellemi feltételek azonban már a katonai közigazgatás miatt is csak néhány hónap után jöttek létre, amikor az új hatalom góca Újvidékre tevődött át, s amikor a frontvonal is valamivel távolabb, a Dunán túlra került..."

Mindaddig a jugoszláviai magyar újságírást a megszállókat kiszolgáló, jobbra tolódott lapok sajátították ki, teljesen elmerülve a fasiszta propaganda hínárjában. „Annyira szétforgácsolódott minden – írja Kolozsi Tibor a Pénteki találkozások című évkönyvben –, annyira használhatatlanná, kompro-

mittálttá váltak a régi formák, hogy az új országban elölről kellett kezdeni mindent a sajtóépítés terén is."

A Magyar Szó első száma Szabad Vajdaság címmel 1944. december 24-én jelent meg Újvidéken – két hónappal a város felszabadulása után, amikor a közelben még állt a szerémségi és a szlavóniai front.

A Magyar Szó megjelenését két rövid életű helyi lap előzte meg: Zentán a kétnyelvű Senćanske novine – Szentai Újság, utóbb Sloboda – Szabadság, amely két nappal a város felszabadulása után, 1944. október 10-én hagyta el a sajtót és Szabadkán 1944 októberében a Rádióhírek, a már megjelenő cirill és latin betűs Radio vesti magyar kiadásaként.

Ekkor a fasizmus már döntő vereséget szenvedett, a hitleri birodalom összeomlás előtt állt, csupán védelmezőjének szívós ellenállását kellett letörni lépésről lépésre, városról városra. A második világháború befejezéséig öt véres hónap volt még hátra.

A Magyar Szó az antifasiszta harcokban létrejövő új világ, a győztes jugoszláv forradalom gyermeke – a megjelenés körülménye és ténye igazolja ezt. Születéséről azonban nincs alapítólevél, dekrétum, jegyzőkönyv vagy bármilyen más írásos nyom.

„Újvidék felszabadítása után – írja Jovan Veselinov, a JKP Tartományi Bizottságának akkori titkára Az autonóm Vajdaság születése című könyvének jegyzetanyagában (Forum, 1975) – a Tartományi Pártbizottság határozatot hozott, hogy Szabad Vajdaság címen magyar nyelvű napilapot kell indítani. Nehéz volt megfelelő újságírókádert találni egy ilyen vállalkozáshoz. Egypár elvtárs szívós, éjt-nappallá tevő munkája nyomán, a napilap hamarosan megjelent..."

A tartományi pártbizottság Stanka Veselinovot, az agitációs és propagandabizottság akkor 24 éves vezetőjét bízta meg a napilap kiadásával. „Amikor a tartományi pártbizottság a felszabadított Újvidékre jött – mondja Stanka Veselinov a Magyar Szónak adott nyilatkozatában (1979. december 23.) – igen sok más tennivalója mellett az AGITPROP elé állította a feladatot, hogy szervezze meg a magyar nyelvű napilap kiadását és a szerb nyelvű napilapnak, a Slobodna Vojvodinának a további megjelenését. Megtudtuk, hogy a Futaki utcában van egy kisebb nyomda, elmentünk oda, ott találtunk néhány antifasiszta nyomdászt... Ezután léptünk kapcsolatba néhány magyar elvtárssal és hoztuk létre a Szabad Vajdaság szerkesztőségét."

Ki volt az a néhány magyar értelmiségi, akikkel a párt képviselői kapcsolatba léptek, és felkínálták nekik a helyet az alakuló szerkesztőségben?

A lapalapítással megbízott főszerkesztő Keck Zsigmond (1907–1980), az egykori református lelkipásztor volt. Teológiai és bölcsészeti tanulmányait Budapesten, Utrechtben, Strassburgban és Belfastban végezte. A Híd köréhez tartozott, a kommunistákkal rokonszenvezett, következetes antifasisztának ismerték. Jovan Veselinov idézett könyvében azok között a „hazafiak és demokraták" között említi, akik „a felszabadulás első napjától" kezdve a mozgalomhoz csatlakoztak. Az Egységes Tartományi Népfelszabadító Front 1944. december 10-én és 11-én megtartott értekezletén a vajdasági főbizottság tagjává választották.

Bizonyára nem véletlen, hogy az első szerkesztőségbe még két Híd-munkatárs került: Gál László és Lévay Endre.

Gál László (1902–1975) költő, a megszállás után nem adhatta ki tovább szatirikus lapját, a Grimaszt, munkanélküli volt, felesége tanári fizetéséből éltek. Amikor 1944 márciusában a németek megszállták Magyarországot, helyzete kritikussá vált. Egy ideig bujdosott, majd amikor a deportálás elkerülhetetlennek látszott, öngyilkosságot kísérelt meg. Két hétig élet-halál között volt, eszméletlenül – a szabadkai kórház egyik helyiségében, illegálisan. Felépülése után barátai Hódmezővásárhelyre irányították, ahol egyik ismerőse 1944. május 13-án elhelyezte a szegedi munkaszolgálatos pótzászlóalj I. légós munkaszázadába. Zsoldkönyve szerint a kincstár az egyéni felszerelés közül egy sapkával és egy karszalaggal terhelte. 1944 végén tért haza Szabadkára, a Kertváros népbizottságának elnöke lett.

Lévay Endre (1911–1985) újságíró, az úttörő szabadkai sajtókülönítmény legfiatalabb tagja, az ifjúsági Híd alapítója, szerkesztője volt 1934 és 1936 között, a Napló belső munkatársa 1941-ig. A megszállás idején nem vették fel a Napló örökébe lépő Hírlap szerkesztőségébe, könyvtáros lett a Városi Könyvtárban.

Majtényi-Markovics Mihály (1901–1974) író, a Napló köréhez tartozott, megszakítás nélkül a sajtóban dolgozott, egészen 1944 szeptemberéig. Előzőleg a zentai Sentai Friss Újságnál és a zombori Új Híreknél újságíróskodott főállásban, s közben eredményes irodalmi munkásságot fejtett ki. A két háború között két regénye és két kötetnyi elbeszélése jelent meg.

Nos, ez a négy ember, szellemi életünknek négy ismert alakja indult el Újvidékre napilapot készíteni."...Meglepetés volt számunkra – mondta Gál László az újvidéki tévének adott nyilatkozatában (1973. december 23.) –, hogy máris gondolnak arra, hogy napilapot adjanak ki magyar nyelven, mert hiszen vissza kellene emlékezni a megszállás alatti borzalmakra – nagyon sokan, nagy többség nem számított arra, talán még arra sem, hogy egyáltalán lesz itt még magyar szó, magyar újság...Mi tudtuk, hogy lesz. Csak azt nem szeretném, ha valaki azt hinné, hogy ez a mi négyünk érdeme volt, hogy megindítottuk már decemberben az első magyar nyelvű napilapot... na, mi nem voltunk olyan bátrak, hogy ilyen ötlettel álltunk volna elő. A Párt választott ki bennünket, a Párt küldött Újvidékre."

1944. december 19-én a helyőrség parancsnoksága – ekkor még katonai közigazgatás volt Vajdaságban – névre szóló menetlevéllel látta el a négy szabadkait. Ez, az akkori közlekedési állapotokat tükrözve, arra jogosította őket, hogy vasúton vagy bármilyen más elérhető járművön útra keljenek Újvidékre. Az utazási engedélyre eddig többen hivatkoztak, köztük Majtényi Mihály, aki egy fekete irattáskában, sok személyes okmányával együtt meg is őrizte. Fontos sajtótörténeti dokumentum ez, az egyetlen, amely ránk maradt a Szabad Vajdaság indulásáról.

A négy lapalapító december 20-án a reggeli órákban teherkocsi után nézett, de ezek főleg a front irányába közlekedtek, így hát kelletlenül a vasútállomás felé indultak. Az utazás körülményeiről Gál László csípős humoreszket írt a Magyar Szóban 1945. december 24-én, Majtényi Mihály pedig színes tárcát 1954-

ben, a lap megjelenésének 10. évfordulója alkalmából. Ezekből értesülhetünk arról, hogy a menetlevél felmutatásával egy üres tehervagonokból álló szerelvényre szálltak fel. A nyitott kocsikban az utazásuk kellemetlen volt, mert havazott, és sokat vesztegeltek. A hideg elől a fékezőfülkében kerestek menedéket, vagy a lobogó máglya mellé húzódtak, amelyet az utasok raktak a vagon padlózatán.

„Még megvan a pléd, amely akkor égett ki. Mihály kölcsönadta valakinek..." – mondja Majtényi Mihályné, aki férjét két párnával, dunyhával is felbatyuzta. A többiek kofferrel, hátizsákkal, kézitáskával voltak megpakolva.

A személyvonatnak csúfolt szerelvény késő este érkezett meg az újvidéki állomás egyetlen épségben levő sínpárjára, a villanytelep romjai közelében.

Másnap a szabadkai különítménynek kiutaltak egy szobát a Futaki út (a mai Jugoszláv Néphadsereg út) 48. szám alatt, az egykori Uránia nyomda első emeletén. Ebben az épületben volt már a Slobodna Vojvodina szerkesztősége, több mint egy hónapja, hogy átköltözött Nagybecskerekről, a lap első itteni száma november 19-én jelent meg. A szerb kollégák ott bábáskodnak az első szám megjelenésénél. Itt üdvözölte őket Kollin József újságíró (191–1973), aki akkor a Slobodna Vojvodina terjesztésén dolgozott. Ő 1950-ben került vissza a sajtóba.

Mind a négyen már az első napokban a katonai hatóságoktól is láttamozott igazolványt kaptak, amely lehetővé tette számukra, hogy mind a városban, mind városon kívül szabadon közlekedjenek.

Az első szám szerény négy oldala három napig készült a Futaki úti sajtóházban. Valójában, mint látni fogjuk, nem annyira a szerkesztés, az újság szellemi előállítása okozott gondot – bár ez sem lebecsülendő, hiszen egy új hangú, vidékünkön teljesen ismeretlen szellemiségű lap volt születőben –, hanem leginkább a technikai megjelenése. Amikor az újságírók megérkeztek, az Uránia nyomda szedőgépei használhatatlan állapotban voltak, a főszerkesztő a báni palota alagsorában talált rá két kimustrált linotype gépre. Vojislav Buljovčić és Molnár Lehel ezeken öntötte ólomsorokba az első kéziratokat. A kiszedett anyagot az újságírók szállították targoncán a volt Reggeli Újság Futaki úti nyomdájába, ahol a tördelést, a prégelést és a többi nyomdai munkákat végezték.

A sebtében összetoborzott szerkesztőséget kész szerkesztési koncepció várta. „...Beszélgettünk az elvtársakkal, s miután úgy véltük, hogy a magyar nyelvű napilap – éppen a testvériség–egység hangsúlyozásával – testvérlapként indul, ezért legcélszerűbb és politikailag a legindokoltabb, hogy a Slobodna Vojvodina mellett Szabad Vajdaság címmel jelenjen meg" – állítólag a lap főszerkesztője mondta ezt az első szerkesztőségi értekezletnek is nevezhető kötetlen beszélgetés során. Lévay Endre szerint így indult el a Szabad Vajdaság. Ő írta a következőket is: „...belemerültünk a Slobodna Vojvodina addig megjelent számainak olvasásába, tanulmányozásába, és már olvasás közben is igyekeztünk az olvasottakat a magyar zsurnalisztika hangjára átültetni."

Még egyértelműbb a Slobodna Vojvodina híre, amelyben bejelentette a magyar lap indulását. 1944. december 24-én a lap utolsó oldalán „Katolikus karácsonykor vajdasági magyar lap jelenik meg Újvidéken" címen az alábbi közlemény olvasható:

„Az Egységes Vajdasági Népfelszabadítási Front propaganda osztálya Újvidéken megszervezte a magyar napilap szerkesztőségét és kiadóhivatalát. Ez valójában a Slobodna Vojvodina rövidített kiadása lesz. Első száma katolikus karácsonykor jelenik meg."

A kis létszámú szerkesztőség nem lelkesedett ezért a – főleg fordításra alapuló – szerepkörért, Gál László erre célzott is néhány mondatával, dolgát azonban ő is fegyelmezetten végezte, mert az adott pillanatban mindennél fontosabb volt, hogy az új világ hangja eljusson a magyar dolgozókhoz, bátorítsa, mozgósítsa őket, növelje önbizalmukat.

A Szabad Vajdaság első számában Tito szavait közvetítette az újság: „A békülés baráti jobbját nyújtjuk minden becsületes polgárnak, aki kész arra, hogy velünk együtt felépítse összerombolt hazánkat."

Az újság megjelenésének mindenütt nagy visszhangja volt. A nagyobb városokban, ahová viszonylag gyorsan eljutott – Szabadkán, Becskereken, Zentán, Topolyán, Zomborban – összeverődtek az emberek a lapárusok körül. „Magyar nyelvű újság? No, nézd csak!" – lepődtek meg sokan, s örömmel vették kézbe, néhol azonban előítélettel is, az első napokban olykor félelemmel, a szomszédok szeme elől rejtőzködve. A falvakba lóháton, gyalogszerrel, szánkón jutott el, de kikerült a frontra, a bolmáni lövészárkokba is.

Az olvasó észrevehette, hogy a krónikás gyakran elbizonytalanodott, amikor illett volna pontos adatokat közölni. Ugyanebben a helyzetben van az első szám példányszámát illetően is. „Egypár ezer példányban indult" – írta 1945-ben a főszerkesztő. Majtényi Mihály 3000-re emlékezett 1954-ben, Kollin József 10 000-re, Lévay Endre több ezer példányt mondott 1979-ben. Viszonyítási alapul közöljük, hogy Gál László 1945 végén már arról írt, hogy a lap csaknem 40 000 példányszámban jelenik meg.

Ha a pontos példányszámot nem is lehetett megállapítani, azt elmondhatjuk, hogy a kor nem ismerte a remittenda fogalmát, a rossz közlekedési viszonyok miatt az egyhetes újság is újság volt. A rossz nyelvek szerint kelendőségét a papírínség is fokozta. De a lényeget alighanem mégis Majtényi Mihály fogalmazta meg: „Hogy itt egy új élet indult meg – ez a kis lapocska hirdette ezt először magyarul a vajdasági magyaroknak..."

Így született meg 1944. december 24-én a felszabadulás utáni első magyar újság, a Szabad Vajdaság első száma.

Nem sokkal első számának megjelenése után a lap átlendült második évfolyamába, de a kezdetlegesség, az esetlegesség egy jó ideig még útitársa volt.

*

A háború sem fejeződött be még 1945 elején. Baranyában nagy harcok dúltak, a szerémségi frontról ágyúmorajlás hallatszott, eltévedt német bombázók a közelben szórták le halálos terhüket, az ellenséges naszádok egészen Újvidékig merészkedtek. A Donau rádióállomás titkos fegyverekkel fenyegetőzött, a közeli végső győzelemről harsogott, reggelenként a falakról itt-ott nagy betűkkel kiáltott a múlt: visszatérünk!

A csekély létszámú szerkesztőségi kollektíva tagjait, akikben az új rend fő

megtestesítőit látták, a meghúzódó ellenséges elemek fenyegető éjjeli telefonhívásokkal zaklatták, a névtelen levelekben pedig kilátásba helyezték a bosszú válogatott módozatait – a bikacsöktől a kötélig.

Majtényi Mihály az akkori újságírás kedélyesebb oldalára emlékezik egy tárcájában: „...A külpolitikát vezettem akkor (1945-ben – K. Z. megjegyzése) a Szabad Vajdaságban, hírforrásunk a rádió volt, ott őrködtem alkonyatkor, lapzárta körül, a készülék előtt. A Tanjug adott külön információt, külön hullámhosszon a sajtónak...Ez abban különbözött a rendes rádióadástól, hogy lassabban mondták a híreket, diktandóra, a neveket pedig külön lebetűzték. Az adások időpontja – bár meghatározott időpontban jelentkezett a Tanjug – néha eltolódott. Különösen, ha késett a frontjelentés, s nekünk várni kellett. Viszont volt egy kedves szokása a velünk egy házban készülő Slobodna Vojvodina munkatársainak... Ha valami jelentős győzelem volt a frontokon, ők mindig kimentek a ház elé az udvarra és revolvereikkel üdvlövésekkel köszöntötték a diadalmas eseményt: vártam tehát a Tanjug rádióhullámát... és egyszerre (ahogy a díványon bóbiskoltam) eldördültek a lövések az udvaron... odapattantam a készülékhez, és már öntötte a híreket a hírügynökség. Ez a sortüzes rádió volt újságírói pályafutásom egyik legizgalmasabb és legérdekesebb fejezete."

Ez is a valósághoz tartozott, de a teljes valóság ennél ridegebben festett. Némely munkatársnak nem volt lakása, vagy ha történetesen volt is, hiányzott a tüzelő. Az áramkorlátozási zavarok miatt az újságot tavasszal néhany napig Nagybecskereken nyomtatták. A gyakori áramszünet egyébként is nehezítette a lap előállítását, ha megjött a világosság, az energia, aranyat ért a néhány gyors kezű mester: Fischer Imre gépszedő, Malcsics András és Mancz László mettőr, Boros István csomagoló. A hiányzó alkatrészek beszerzése külön művészet volt, Sándor László gépmester még a lebombázott német nyomda romjai alól is kiásatta ezeket. S ha nagy nehezen kész lett az újság – márpedig az újság egy vasárnapi számot kivéve, mindig elkészült –, akkor még hátra volt a szállítás, el kellett juttatni az olvasókhoz, jóllehet a vonatok csak hébe-hóba közlekedtek, az autók benzintartaléka pedig nem haladta meg az egy-két napra valót. Az emberi tényező azonban itt is döntő volt: amikor a terjesztés ügyét Szakáll József vette a kezébe, minden jobban ment.

A hadszínterekről ekkor már csak „sortüzes" hírek érkeztek, néhány korabeli újságcímmel ezt jól lehet érzékeltetni. Február 2.: Megkezdődött a csata Berlinért; február 15.: Budapest felszabadult; április 7.: Szarajevó felszabadult, A Vörös Hadsereg bevonult Bécsbe; május 3.: Berlin elesett, Hitler halott, Mussolinit kivégezték; augusztus 8.: Atombombát dobtak egy japán kikötővárosra; augusztus 16.: Japán feltétel nélkül megadta magát.

1945 első felében a hátországnak első gondja még a front, de egyre több hír jelenik meg az újjáépítésről is, a háborús bűnösök megbüntetéséről, az ellátásról, a közelgő földreformról. Íme néhány jellegzetes cím az újságból: „Vajdaságnak becsületbeli kötelessége gondoskodni az ellátatlan országrészekről; Szappant, sót, petróleumot kap Vajdaság lakossága; Szabaddá tették a gyufaárusítást; UNRRA csomagokból rizst és csokoládét csak gyerekek kapnak a 05 számú cukorjegyre."

A háború utolsó és a béke első napjainak híradásai ezek: a régi világ haláltusájában még nagyokat rúgott, az új görcsökben született.

A múló idő mély nyomokat hagyott népünk lelkében. Nemcsak az ország hevert romokban, hanem a fejekben is nagy felfordulás volt, itt is, ott is az újjáépítés, az új rend megalkotásának hol diadalmas, hol keserves korszaka kezdődött.

A vajdasági magyarok, főleg a szegényparasztok és a munkások már a felszabadulás első hónapjaiban felismerték hol a helyük: puskát fogtak a Petőfi brigádban, szerepet vállaltak a népfeszabadító bizottságokban. Persze, akadtak, nem is kevesen, akik tartózkodva várták a fejleményeket. A Szabad Vajdaság jól látta ennek az okát. „A régi Jugoszlávia reakciós kisebbségi politikájának következménye a magyarság ellenzéki magatartása, a fasiszta megszállás következménye a magyarság passzív magatartása" – írja a lap 1945-ben egyik vezércikkében.

Egy másik okra Jovan Veselinov mutatott rá Az autonóm Vajdaság születése című könyvében (Forum, 1975). „...Sorainkban voltak egyesek – írja a háborús és a felszabadulás utáni években az első vajdasági párttitkár –, akik nem fogták fel és nem hajtották végre helyesen a párt irányvonalát, főleg a testvériség és egység politikáját. Egyesek akkor úgy vélték, hogy a magyarokkal is úgy kell bánni, mint a németekkel. Kezdték felütni fejüket a soviniszta elemek, akik bosszút követeltek az egész magyar lakosság ellen. Emiatt a felszabadulás első napjaiban súlyos hibákra és kilengésekre került sor, s azok nem maradhattak következmények nélkül..."

Ilyen adottságok között folytatta harcát a párt a testvériségért és az egységért, a szocializmusért. Ennek az elvszerű és a gyakorlatban újra meg újra megerősített politikának volt a szócsöve a Szabad Vajdaság. Mégpedig akkortájt az egyedüli magyar nyelven megjelenő újság, hiszen társlapjai még nem jelentek meg, a rádió sem sugárzott nemzetiségi adásokat, a televíziót pedig hírből sem ismerték az emberek.

Nyelvterületünkön a Szabad Vajdaság volt a tájékoztatás és a propaganda legfőbb eszköze, de emellett még sok minden más is. Irányelveket közvetített az alsó politikai és hatósági szerveknek, olvasókönyv volt az iskolákban...

Hogyan tett eleget a sokrétű elvárásoknak az újság? Mindenekelőtt úgy, hogy képesítette magát a feladatok elvégzésére, a terhek viselésére, az ügy lelkes és fenntartás nélküli támogatására.

Először a megjelenés zavartalanságát kellett úgy-ahogy biztosítani, mert a csekély számú kollektíva erejét a napi négyoldalas újság is próbára tette. Az új emberek lassan szállingóztak, 1945 elején lépett a szerkesztőségbe Laták István (1910–1970), valamivel később Thurzó Lajos (1915–1950), az év vége felé pedig Sulhóf József (1905–1970) és Kolozsi Tibor (1915–1980). Laták és Thurzó a hidasok vonulatához tartozott, Sulhóf és Kolozsi pedig a polgári Napló berkeiből jöttek mintegy jelképesen egybeötvözve mindazt, ami a háború előtti vajdasági magyar publicisztikában érték volt. Az egyik inkább a politikai elkötelezettséget, a másik a szakmai jártasságot képviselte, bár az ilyen felosztás egészen feltételes, majdhogynem természetellenes is.

*

A szerkesztőség akkor kezdte meg az azóta is tartó kádernevelést. Az új erők közé tartozott a frissen érettségizett Nagy Imre, aki már 1945 elején korrektora, majd első üzemi riportere volt a lapnak.

A külső munkatársak köre, főleg az aktivisták sorából, állandóan bővült. Különösen termékeny volt Máté Rezső, azaz dr. Hock Rezső, akinek Heti krónika címmel állandó rovata volt, de gyakran cikkezett is. B. Szabó György (1920–1963), Cvetko Malušev, Kun Szabó György, Rotbart Emil, Gvozden András, Lőrinc Péter (1898–1983), Brindza Károly és Herceg János nevével találkozunk még.

A lap jelszava kezdettől fogva a munkástudósítók táborának állandó növelése volt. Laták István így serkentette őket a kor parancsoló hangnemében 1945. március 12-én: „Nem szabad arra várni a tudósítónak, hogy majd a szerkesztőség felkéri a tudósítás elkészítésére. Írjanak minden komolyabb eseményről és küldjék azonnal."

A számontartás, a biztatás csakhamar maghozta az eredményt: a tudósítók száma egyre növekedett, soraikból kerültek ki valamivel később a hivatásos újságírók is. Havonta körlevél ment címükre, amelyekben utasításnak is beillő útmutatást kaptak a soron következő feladatokra. Külön feladatokra levélben kérték fel őket. „Ha erre jár, feltétlenül keresse fel szerkesztőségünket" – állt ezek mindegyikének végén a szíves meghívás is. A személyes kapcsolat gyakori és kölcsönös volt. „A főszerkesztő jött felém hosszú léptekkel, éppen akkor raktam meg a talicskát téglával, és akasztottam a nyakamba a hámot..." – így lett 1945-ben egy rövid beszélgetés után a Szabad Vajdaság tudósítója Farkas Pál kikindai téglagyári munkás. Ebben az évben a legtöbb aláírt tudósítással a becskereki Lukó András és a topolyai Herbatin Kálmán szerepelt.

A tapasztalt hírlapírók, a kezdő újságírók, a külső munkatársak és a munkáslevelezők közös erőfeszítése nyomán már a kezdetben kialakulóban volt egy autentikus nemzetiségi lap – a Slobodna Vojvodina mása helyett. „Nem a központi lap fordítására, hanem egy eredeti lap indítására van szükség, amelyet a mi dolgozóink szerkesztenek" – írja az újság 1945. augusztus 7-én egy szabadkai értekezlet kapcsán, amelyen a háború előtti Szervezett Munkás újraindítását kezdeményezték. A szakszervezeti lap majd csak 1947-ben jelenik meg Dolgozók címmel, de ez esetben inkább az eredeti hangú sajtó igényének határozott megfogalmazására hívjuk fel a figyelmet. Ilyen kategórikus követelmény a Szabad Vajdaság esetében nem hangzott el nyilvánosan, de az akkori általános véleményt csak kifejezhette, mert az első háború utáni évben szinte teljes a magyar szellemi élet vezetőinek összefonódása. A lapon egyébként már 1945 márciusától szemmel látható a hangvétel változása, és ez a folyamat az elkövetkező hónapokban, években nem áll le, legfeljebb kifejezettebbé vagy visszafojtottabbá válik, már a helyzettől függően. A sajtó agitpropos irányításának erősödése nem volt jó hatással a kibontakozásra, de megállítani ezt a folyamatot már nem tudta.

A szerkesztőség olvasóihoz alkalmazkodva oldottabban, meggyőzőbb módon próbálta tolmácsolni a párt politikáját. Erre a hangra Gál László elég korán, már 1945 első felében rátalált, és továbbfejlesztette. Érett publicisztikai műveinek kiadásával azóta is adósak vagyunk. A halk szavú, modanivalójában

ugyancsak gazdag Thurzó Lajos zárkózott még fel hozzá egy rövid időre, korai haláláig.

A vidéki szerkesztőségek megszervezése is az első feladatok közé tartozott. A szabadkai szerkesztőséget Lévay Endre indította el, a zentait Thurzó Lajos, aki hamarosan belső munkatársa lett, örökébe Mucsi József, Szeli István és Morvai István lépett. Petrovgrádon, azaz Zrenjaninban B. Szabó György és Lukó András, Topolyán Herbatin Kálmán működött.

A mindenes, hézagpótló szerep, amely évtizedekig jellegzetes vonása volt a Szabad Vajdaságnak illetve a Magyar Szónak, a felszabadulást követő esztendőben, de azután is, az elenyésző szellemi erők következtében, még kifejezettebb volt.

Már 1945. január 10-én bejelentette az újság, hogy a háborús feltételek ellenére is eleget tesz az igényeknek, és naptárt ad ki. Hát ez csak olyan 80 oldalas hadi kiadás volt, de egy hónap múlva eljutott az olvasókhoz. Január derekán hagyta el a nyomdát a magyar nyelvű politikai füzetek első száma is: A népek harca a leigázott Jugoszláviában című Tito-brosúra. Az új lapok indításánál ott bábáskodott az egész szerkesztőség. A Híd megjelenése – 1945 őszén, október–novemberi kettős száma – különösen nagy esemény volt, de ünnep és jelkép is: a megszállók betiltották, szerkesztőit kivégezték, s most lám, újra szabad, újra itt van.

Az akkori újságírók nemcsak tollat forgattak, hanem élő szóval, közvetlenül is részt vettek a politikai és kulturális megmozdulásokban. „Induljon el szabadon, kötetlenül a népi kultúra és teremtse meg új formáit szellemi emelkedésünknek" – írja az újság 1945. február 27-én. A Szabad Vajdaság külső és belső munkatársai úgyszólván teljes számban részt vettek a vidéki kultúrkörök, művelődési egyesületek újraalakításában. Becskereken B. Szabó Györgyöt, Zentán Thurzó Lajost, Szabadkán Lévay Endrét találjuk a kezdeményezők között. Az újvidéki magyar kultúrkör egyik alapító tagja Gál László. 1945. június 17-én Újvidéken már megalakulhatott a Vajdasági Magyar Kultúr Szövetség is. Ennek keretében már akkor jelentkezett embrionális formában a könyvkiadás. Az év végén két könyv, illetve inkább füzet állt nyomtatás előtt: Színdarabok gyűjteménye és Népi daloskönyv.

Ősszel kivált a szerkesztőségből Laták István, mivel megbízatást kapott a Vajdasági Magyar Színház megindítására, amely a Horvát Színházzal együtt november elsején nyitotta kapuit.

Az első magyar nyelvű vajdasági népegyetemi előadás, az első újvidéki műsoros est megtartása is a szerkesztőségi tagok nevéhez fűződik, nem beszélve arról, hogy gyakori előadói a politikai gyűléseknek, részt vesznek a Népfrontszervezetek alakításában is.

Az év vége felé bekövetkezett címváltozás – 1945. szeptember 27-én a Szabad Vajdaságból Magyar Szó lett – valójában a szerkesztőség belső fejlődését segítette, és tükrözte azt a nagy erjesztő, mozgósító szerepet, amelyet a közéletben betöltött. És persze, újabb távlatot is nyitott, összhangban a JKP nemzetiségi politikájával.

„1945 folyamán – mondta Radivoj Davidović, a vajdasági munkásmozgalom kiemelkedő alakja, néphős, a szocialista munka hőse (Magyar Szó, 1978. de-

cember 23.) – megbeszélést tartottunk a sajtóról, a szerb, horvát és a nemzetiségi nyelveken kiadott újságokról, a lapok fejlesztéséről, s egyhangúlag megállapítottuk, hogy változtatni kell a lapkiadás elvein és módszerein. Társadalmilag ugyanis nem volt helyes és célszerű, hogy a nem szerb nyelven kiadott egynémely lapunk, mint például az akkor megjelenő Szabad Vajdaság, teljesen vagy részben a Slobodna Vojvodina című lap fordítása legyen. Az a meggyőződés alakult ki bennünk, hogy a vajdasági magyaroknak és általában a nemzetiségeknek olyan lapot kell kiadni, amelynek révén anyanyelvükön közlekedhetnek egymással és velünk is, akik más nyelven beszélünk. Nem akartuk, hogy a nemzetiségi lapok hivatalos közlöny benyomását keltsék, ez nem felelt meg a forradalom szellemének... Éppen én javasoltam, hogy a magyar lap neve legyen Magyar Szó..."

Az új nevű újságot ekkor már új nyomdában is állították elő, amely valójában a Vajdaságban lelhető régi nyomdai gépek összevonásával keletkezett, s a szerkesztőség is új épületbe költözött: a Futaki út 50. alól, a régi Uránia nyomda szűkös épületéből a mai Néphősök utca 14. szám alá, azaz Újvidék egyik legszebb bérházába, az egykori Menráth-féle palotába.

Csakhamar, az indulás első évfordulóján, megjelent a lap karácsonyi száma. A mérlegkészítés első komolyabb alkalma volt ez. „Nagy technikai nehézségek között négy kis oldalon, bizony sovány tartalommal, s egy pár ezer példányban indult múlt év karácsonyán lapunk s ma több mint harmincezer példányban, tizenhat oldalon, tartalmasan és jó kiállításban jelenik meg karácsonyi számunk" – így vont párhuzamot a Magyar Szó vezércikke az egyéves időszak kezdete és vége között. A különbség valóban szembetűnő, a kis létszámú szerkesztőség mai szemmel nézve is színvonalas, olvasmányos újságot tett az olvasó asztalára. Sem ez, sem a korábbi és későbbi lappéldányok nem igazolták azt a hiedelmet, hogy a Magyar Szó a Slobodna Vojvodina rövidített változata. Már akkor is önálló, olykor más hangú lap volt, csak a politika volt a közös mindkét lapban.

A lap fejlődésének érzékeltetésével természetesen képet adott a politikai helyzetről is. „A magyar dolgozó nép passzivitásából nehezen szabadul fel – írja a Magyar Szó –, de a munka frontján már felszabadultan és áldozatkészen építi a dolgozók államát... komoly és szorgalmas munkájával igenis bekapcsolódott dolgozó népünk legnagyobb része az országépítésbe."

A változatos tartalmú újság cikkeit, riportjait, beszámolóit, tudósításait, kommentárjait, széljegyzeteit, irodalmi fordításait Keck Zsigmond, Gál László, Majtényi Mihály, Lévay Endre, Thurzó Lajos, Kolozsi Tibor, Sulhóf József, Lukó András, Ikity Mária, Nagy Imre, Cvetko Malušev, Gvozden András, Dudás Kálmán, Herbatin Kálmán, Pogány Hadanics Endre, Milan Bulja írta.

Csaknem két teljes oldalon megjelent a hirdetés is, holott nem is olyan régen valósággal kituszkolták a szerkesztőségből az első olvasót, aki apróhirdetést szeretett volna feladni, mondván, hogy az újság csak a közügyek szolgálatában áll. Egy oldalon feltámadt Gál László háború előtti vicclapja, a Grimasz, amely majd csak jóval később kap rendszeresen helyet a lapban. Az első karikatúrát Hangya András készítette.

Ezzel a számával a Magyar Szó meghaladta a háború előtti négy magyar napilap átlagos példányszámát. Történt pedig ez mindössze egy év leforgása alatt, a nélkülözések, az újjáépítés korában. Fischer Imrét, a nyomdászt, a későbbi korrektort, annak idején megkérdezték az újságírók, mire emlékszik legélénkebben a lapindítás éveiből. „Arra – mondta –, hogy nem volt hol dolgozni, aludni és enni, s mégis dolgoztunk, aludtunk és ettünk."

1945-ben a Magyar Szó mellett csak az Ifjúság Szava és a nagy múltú Híd folyóirat jelent meg, de az elkövetkező években viszonylag gyorsan kialakult a jugoszláviai magyar sajtó ma is álló gerince.

Sajtótörténetünknek ez már egy újabb fejezete.